

להתודע ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בשי"ס

כתובות דף קי

ביטול שטר הלואה ע"י שמלוח מבר שדה ללוח

בכתובות דף ק"י. במשנה, המוציא שטר חוב על חבירו, והלה הוציא שמכר לו את השדה, ארמון אומר יכול הוא שיאמר אילו הייתי חייב לך, היה לך להפרע את שלך כשמכרת לי את השדה. וחכמים אומרים זה היה פקח שמכר לו את הקרקע, מפני שהוא יכול למשכנו. ובנמרא, מאי טעמא דרבנן, שפיר קאמר ארמון, באתרא דיהבי זוזי והדר כתבי שטרא כולי עלמא לא פליגי דמצי אמר ליה היה לך לפרוע את שלך כשמכרת לי את השדה, כי פליגי באתרא דכתבי שטרא והדר יהבי זוזי, ארמון סבר איבעי ליה למימסר מודעא, ורבנן סברי חברך חברא אית ליה, וחברא דחברך חברא אית ליה.

- א -

כשטוען הלוח על שטר מקויים שהוא מזוייף

לטעון ששטרו הוא מזוייף. והר"ן (דף ס"ד: מדפי הרי"ף) כתב כדברי רש"י. אמנם הרא"ש סי' ט"ו כתב דאין הלוח נאמן לומר שהשטר מזוייף, שהרי על כרחך מיירי שהוא שטר מקויים על ידי עדים, דאם אין השטר מקויים ודאי יכול לומר שהוא מזוייף, וכיון שהוא מקויים על ידי עדים אינו נאמן נגד עדים לומר שהוא מזוייף ולהוכיח כדבריו ממה שמכר לו את השדה. ומה שאמרו שהלוח נאמן שאינו חייב לו, היינו שנאמן לומר שהשטר פרוע, כגון שפרע לו על ידי כתיבת שובר, ונאבד ממנו השובר, או שהחזיר לו את השטר כשפרע לו החוב, ונפל ממנו ומצאתיו. ובבית יוסף חו"מ סי' פ"ה מביא דברי רש"י ודברי הרא"ש, וכן בשו"ע שם מביא שני הדעות בזה. א

ובדעת רש"י שסובר דמועלת הוכחה זו שיהא הלוח נאמן בשטר מקויים לומר שהוא שטר מזוייף, נאמרו בנו"כ שם כמה דרכים.

אם נאמן דוקא בטענת פרוע או גם בטענת מזוייף / אומר שאינו חייב לו כלום והשטר מזוייף או פרוע / הבדל בין נתקיים השטר ע"י עדים המכירין החתימה ובין נתקיים על ידי דימוי החתימות
- רש"י, רא"ש, שו"ע, ש"ך, תומים -

א. כפי האמור בגמרא ישנן שני דרכים בקניית השדה, א', יש מקומות שבתחילה נותן הלוקח למוכר דמי השדה ואח"כ כותבין השטר. ב', יש מקומות שבתחילה נותן המוכר השטר ללוקח, ואח"כ משלם הלוקח המעות. ועל זה אמרו, דבמקום שבתחילה נותן הלוקח למוכר דמי השדה ואח"כ מוסר המוכר השטר ללוקח, מודים חכמים לאדמון שהלוח יכול להוכיח שאינו חייב לו על ההלואה, כי מאחר שהמלוה היה לו בידו מעותיו של הלוח, מדוע מסר לו שטר על מכירת השדה, הרי היה לו להחזיק אותן המעות שקיבל בעד הקרקע עבור תשלום ההלואה, ולא היה לו ליתן לו שטר מכר על השדה, ויכול הלוח להוכיח מזה שכבר פרע לו ההלואה אע"ג שעדיין השטר הלואה ביד המלוה. אמנם במקום שבתחילה מוסר המוכר שטר מכר ליד הלוקח ואח"כ נותן הלוקח את המעות, בזה נחלקו אדמון וחכמים אם ביד הלוח להוכיח שאינו חייב לו בעד ההלואה, דחכמים סוברים שמעצם הדבר שמכר לו קרקע תמורת דמים אין הלוח יכול להוכיח שאינו חייב על הלואה, כי ביד המלוה לומר שלכן מכר לו הקרקע כדי שיהא לו ממה לגבות חובו.

והרמב"ם בפרק כ"ד מהלכות מלוה ולוה פסק כדעת חכמים דבמקום שבתחילה נותן הלוקח מעות ואח"כ כותב מוכר את השטר נאמן הלוח לומר שאינו חייב לו, אבל במקום שתחילה כותבין את השטר אין הלוח נאמן שאינו חייב לו. וכן כתב בטור ושו"ע חו"מ סי' פ"ה סעיף א'.

והנה במה שאמרו שביד הלוח להוכיח שאין עליו חוב הלואה, רש"י (ד"ה והלא) מפרש דהיינו שהלוח יכול לטעון שהשטר שביד המלוה הוא שטר מזוייף או פרוע, כי אם היה חייב לו דמי הלואה לא היה מוכר לו את השדה, כי היה לו לגבות ממנו את חובו. ומבואר בדברי רש"י דמועיל הוכחה זו גם

בש"ך שם סק"ד כתב דודאי גם רש"י מודה שאינו נאמן לומר מזוייף, כי חלילה לפסול שטר מקויים בטענת מזוייף מחמת הוכחה כזו, ומה שכתבו רש"י והר"ן שהוא נאמן לומר שטרך מזוייף או פרוע שאילו הייתי חייב לך היה לך לגבות חובך, היינו שהלוח טוען שטרך שבידך איני יודע מה טיבו, כי בודאי איני חייב לך, ועל כרחך ששטרך הוא 'מזוייף או פרוע', אבל אם טוען בבירור ששטרו מזוייף, פשיטא שאינו נאמן, כיון שהוא שטר מקויים. ובתומים סק"א כתב בזה בדרך אחרת, דהנה בש"ך סי' מ"ו סק"י מבואר דדעת רב שרירא גאון (מובא בטור סי' ס"ט) דשטר שמתקיים על ידי שעדים עצמן מעידין שמכירין כתב ידן של עדי השטר, קיום זה מועיל מן התורה, אבל מה שב"ד מקיימין את השטר ע"י שמדמין חתימת העדים לשטר אחר, אין זה מועיל אלא מדרבנן, ולכן במקום שצריך לקיים את השטר מן התורה, צריך לקיימו דוקא על ידי העדאת עדים, ולא על ידי דימוי החתימות. וכן כתבו התוס' לעיל דף צ"ב: (ד"ה דינא) דבשטר שנפל כיון שאתרע בנפילתו אין מועיל קיום שעל ידי דימוי החתימות.

א לברר שהיה לו שובר או שהחזיר לו השטר, אבל אם טוען שפרע והניח השטר ביד המלוה, אין מועיל הוכחת מכירת השדה נגד טענת המלוה שטוען 'שטרך בידי מאי בעי'.
ויש לפרש הדבר בדרך הפשט, דטענת 'שטרך בידי מאי בעי' הוא הוכחה

א מדברי הרא"ש שכתב שנאמן לומר שהשטר פרוע, כגון שפרע לו על ידי כתיבת שובר, ונאבד ממנו השובר, או שהחזיר לו את השטר כשפרע לו החוב, ונפל ממנו ומצאתיו, משמע דאם טוען שפרע לו בלא החזרת שטר ובלא כתיבת שובר, אינו נאמן, אע"ג שיש לו הוכחה ממה שהמלוה מכר לו שדהו, כי הוכחה זו מועלת דוקא לומר שפרע ע"י כתיבת שובר או החזרת שטר אלא שאין בידו

הוכחה זו אלימא יותר מכח הנאמנות שיש למלוה, ויכול הלוח לערער ולומר שהשטר בטל.

ומבאר בסמ"ע סק"ב דכשם שאם עדים מעדיין שראו שהלוח פרע למלוה, אין מועיל מה שיש נאמנות למלוה והשטר בטל, כי עדות חשוב יותר מנאמנות, הכי נמי כשהמלוה מוכר שדה ללוח, כיון דאנן סהדי שכבר פרע הלוח את חובו, הרי זה יותר מנאמנות הכתובה בשטר בעד המלוה.

וכתב בנתיבות המשפט סק"א דלפי דברי הסמ"ע דהוכחת מכירת השדה נחשב כמו אנן סהדי שפרע לו החוב, נמצא דהלוח אין צריך לישבע שבועת היסת כשאר כופר הכל, שהרי נחשב כאילו יש לו עדים על הפרעון, וזה פוטר גם משבועת היסת.

והנתי"מ מסייע לסברת הסמ"ע דשטר מכירת הקרקע נחשב כמו 'אנן סהדי' שאינו חייב לו על ההלואה, שהרי לרש"י מועיל הוכחה זו אפילו כשטוען שהשטר מזוייף, ומוכח מזה דהוכחת מכירת השדה נחשב כ'אנן סהדי' שאינו חייב לו, ולכן מועיל טענתו גם כשאומר שהשטר מזוייף. [א]

- ב -

כשאין להלוה שטר מכירה על הקרקע

דזה משום דהוכחת מכירת הקרקע הוא בגדר אנן סהדי שאינו חייב לו על ההלוואה שמועיל נגד שטר מקויים לומר שהוא מזוייף, אם כן אפילו במקום שאין הלוח מוציא שטר מכירה אין המלוה נאמן שעדיין חייב לו על ההלוואה במגו שיכול להכחיש מכירת הקרקע, שהרי מגו אינו מועיל במקום 'אנן סהדי', וכיון שהמלוה מודה שמכר לו הקרקע, הרי יש כאן אנן סהדי שאינו חייב לו על ההלוואה, וא"כ אין המלוה נאמן לומר שעדיין חייב לו על ההלוואה במגו שיכול להכחיש המכירה, כי אין מגו מועיל נגד אנן סהדי.

וכתב דהש"ך שכתב שאם אינו מוציא שטר מכירה נאמן המלוה שחייב לו במגו שיכול להכחיש המכירה, זהו לפי שיטתו (ה"ל) שסובר דגם לרש"י אינו נאמן לומר שהשטר הוא מזוייף, כי לדבריו כוונת רש"י הוא שנאמן לומר שאינו חייב לו כלום, ועל כרחק שהשטר הוא 'או מזוייף או פרוע', אבל לטעון בפירוש שהוא מזוייף ודאי אינו נאמן, ונמצא דהש"ך סובר דהוכחת מכירת הקרקע אינה בגדר 'אנן סהדי' שאינו חייב לו על ההלוואה, ולכן סובר דהש"ך דאם אין הלוח מוציא שטר מכירת הקרקע נאמן המלוה לומר שעדיין הוא חייב לו על ההלוואה במגו שיכול להכחיש המכירה, כי אין זה מגו במקום אנן סהדי, אבל לפי דעת הנתי"מ (ה"ל) דלרש"י נאמן הלוח גם לומר שהשטר מזוייף משום דעל ידי המכירה אנן סהדי שאינו חייב לו על ההלוואה, נמצא דגם כשאין הלוח מוציא שטר מכירה נאמן לומר שאינו חייב לו כלום, כי המלוה אינו נאמן במגו לומר לא מכרתי, כי זה מגו במקום אנן סהדי.

וכתב, דמה שכתב רש"י דנאמן הלוח לומר שהוא מזוייף מיירי בשטר שנתקיים על ידי דימוי החתימות, כי בזה נהי דאילולי שטר מכירת השדה לא היה נאמן לומר שהוא מזוייף, אמנם מאחר שיש בידו שטר מכירת שדה, אין לך ריעותא גדול מזה שהיה לו להמלוה לגבות ממנו חובו ולא למכור לו שדה, והרי זו יותר ריעותא משטר שנפל, וצריך בריעותא כזו קיום דאורייתא, ולכן אין מועיל קיום כזה, ונאמן הלוח לומר שהשטר מזוייף. ובנתיבות המשפט שם סק"ב כתב דהעיקר כדברי התומים, וכן כתב בחי"ר עק"א שם.

כשיש נאמנות למלוה על השטר / ההוכחה שע"י מכירת השדה אם נחשב כ'אנן סהדי' שאינו חייב לו בעד ההלואה / אם הלוח חייב בשבועת היסת

- ש"ע, סמ"ע, נתיבות המשפט -

ב. והנה בשו"ע שם כתב דמה שעל ידי מכירת קרקע ללוח נאמן הלוח לומר שאינו חייב לו בעד ההלוואה, אמור גם בשטר שכתוב בו נאמנות למלוה שיהא הוא נאמן להוציא ממון בלא שבועה ולא יועיל ערעור של הלוח, כי

כשאין למוכר שטר מכירה על הקרקע, והמלוה מודה שמכר לו קרקע, אם נאמן המלוה במגו שיכול להכחיש מכירת הקרקע / אם זה נחשב מגו במקום אנן סהדי

- ש"ך, חשן אהרן -

ב. בשו"ע חו"מ שם כשמביא הלכה זו כתב דראובן שהוציא שטר חוב על שמעון, ושמעון הוציא שטר' שראובן מכר לו שדה אחר שהגיע זמן שטר, ואומר אלו חייב הייתי לך, היה לך ליפרע ממני, ולא למכור לי שדה, אם הוא במקום שנוהגין שמי שקונה שדה נותן מעות ואחר כך כותבין לו שטר, טענתו טענה, שלא היה לו לכתוב שטר המכירה אחר שקבל המעות.

וכתב בש"ך סק"א דבדברי השו"ע מדוייק דאין הלוח נאמן שכבר פרע לו אלא אם יש בידו שטר על מכירת השדה, או שיש לו עדים על מכירת השדה, אבל אם אין לו שטר או עדים על מכירת השדה, אלא שהוא טוען שכבר פרע לו ההלוואה והוא מוכיח ממה שהמלוה מכר לו שדה, אע"ג שהמלוה מודה לו שמכר לו שדה, נאמן המלוה לומר שלא פרע לו במיגו שיכול להכחיש המכירה ולומר לא מכרתי לך שדה ולא קיבלתי ממך מעות.

אכן בחשן אהרן שם העלה דזה תלוי בפלוגתת רש"י והרא"ש (ה"ל) אם נאמן הלוח גם לומר שהשטר הוא מזוייף, כי לדעת רש"י שע"י הוכחת מכירת שדה נאמן הלוח גם לומר שהשטר מזוייף, וכתב הנתי"מ (ה"ל)

השלמות והוספות

להוציא ממון.

[א] וצריך להוסיף, דאע"ג דהנתי"מ בסק"ב (ה"ל) מבאר בדעת רש"י דאינו יכול לטעון מזוייף אלא כשהשטר נתקיים על ידי דימוי החתימות, ולא כשנתקיים על ידי העדאת עדים, מכל מקום שפיר מוכיח הנתי"מ דהוכחת מכירת הקרקע נחשב כמו 'אנן סהדי', דאם לא כן לא היה מועיל טענת מזוייף אפילו כשנתקיים על ידי דימוי החתימות, שהרי מאחר שמוציאין ממון על ידי קיום שע"י דימוי החתימות, על כרחק דנחשב כ'אנן סהדי' שזו חתימתן של עדים, ואם מועיל הוכחת מכירת הקרקע שיוכל הלוח לטעון מזוייף נגד שטר שנתקיים על ידי דימוי החתימות, על כרחק דהוכחת מכירת הקרקע נחשב כ'אנן סהדי' שאינו חייב לו, ולכן יכול לטעון מזוייף, ואם כן אין הלוח חייב לישבע שבועת היסת, כיון דנחשב שיש לו עדים שהשטר מזוייף. [וראה עוד להלן].

גדולה שלא פרע, שהוכחת מכירת השדה אינה מועלת נגד ההוכחה שלא פרע כי 'שטרך בידי מאי בעי', ולכן נאמן לטעון שהוא פרוע דוקא אם אומר שפרע לו על ידי שובר או החזרת השטר, ובזה אע"ג דבכל מקום צריך אדם לברר טענתו שפרע לו ע"י שובר או החזרת שטר, בזה מועיל ההוכחה ממה שמכר לו השדה.

ויש לפרש על פי מה שכתבו כמה פוסקים דמה שנאמן המלוה לומר שלא פרע משום ד'שטרך בידי מאי בעי' אינו בגדר הוכחה שלא פרע, אלא דזהו כח השטר דכל זמן שהשטר ביד המלוה נאמן המלוה להוציא ממון מיד הלוח, ואין הלוח נאמן לומר שפרע, (ראה 'להתודע' בשבת דף ע"ח) ולפי זה יתפרש דנהי שיש הוכחה שפרע ממה שמכר לו המלוה שדה, מכל מקום מאחר שזה כח השטר שביד המלוה לתבוע חובו כל זמן שהשטר בידו, ואין הלוח נאמן לומר פרוע, לכן אינו נאמן אפילו על ידי הוכחה זו, כי זה כח השטר שביד המלוה